



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح‌های شهری
(مطالعه موردی: طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد)

احسان خسروی^۱، سجاد زنگیشه‌ئی^۲

^۱ کارشناس ارشد مدیریت اجرایی MBA، Ehsan.khosravi2015@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران sajad.urban@yahoo.com

چکیده

مشارکت مردم به عنوان سرمایه اجتماعی، ضامن تحقق طرح‌های نوسازی و بهسازی بافت فرسوده می‌باشد. هدف این پژوهش توجه به سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح‌های بهسازی و نوسازی شهری با رویکرد شهرسازی مشارکتی، غنی سازی ادبیات در زمینه سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در تهیه طرح‌ها و تحلیل میزان بهره‌گیری از مشارکت شهروندان در طرح‌ها می‌باشد. پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی (پیمایشی) و از نوع همبستگی استفاده شده است. جامعه آماری در این تحقیق، شامل کلیه سرپرستان خانوار در محله فیض آباد که برابر ۱۳۹۳ نفر و براساس فرمول کوکران، حجم نمونه برابر ۲۶۲ نفر و از روش نمونه‌گیری سیستماتیک استفاده شده است. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان‌دهنده این است که در طرح، سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی) و مشارکت ساکنین در نظر گرفته نشده است. نتیجه آن بی‌اعتمادی و عدم رضایتمندی ساکنان بوده که این سیاست مبتنی بر سیاست‌های متمرکز و غیر مشارکتی است که نهایتاً طرح به اهداف خود دست نیافته است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت مردم، طرح بهسازی و نوسازی، بافت فرسوده، محله فیض آباد

۱. مقدمه

مشارکت مردم در تمامی فعالیت‌های اجتماعی و از جمله برنامه‌ریزی و شهرسازی، امری است که امروزه در تمامی جوامع مورد پذیرش قرار گرفته و روز به روز نیز بر اهمیت آن افزوده می‌گردد. برای تقویت و گسترش امر مشارکت مردم در برنامه‌ریزی، شناخت عوامل موثر بر این امر ضروری است (احمدی و شهابی، ۱۳۸۷: ۸). در سال ۱۹۹۶، مشارکت شهروندی به عنوان یکی از طرح‌های مؤثر در بهبود زندگی شهری از سوی اجلاس سازمان ملل در زمینه اسکان بشر، با عنوان طرح مشارکت مردم در اداره امور شهری ارائه گردید (شریفیان ثانی، ۱۳۸۰: ۴۴). در رابطه با نوسازی بافت‌های فرسوده، مشارکت مردمی سهم بسزایی را در فرآیند توسعه این بافت‌ها دارا می‌باشد و آگاهی از نحوه و میزان مشارکت مردمی در عمران و توسعه و به ویژه توسعه شهری برنامه‌ریز را قادر خواهد ساخت تا به این پدیده به عنوان یکی از ارکان مؤثر در اجرای پیشنهادات و برنامه‌های توسعه شهری توجه خاصی داشته باشد و میزان مشارکت را برپایه روزهای گذشته و فعلی برآورد و سهم آن را در عرصه توسعه نمایان سازد (رفیعیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۵). مشارکت، در حال حاضر جایگاه بسیار مهمی در برنامه ریزی شهری یافته است. تا آنجا که مشارکت مردمی در کشورهای پیشرفته به عنوان یکی از ارکان اصلی تهیه، تصویب و



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

اجرای طرحها و برنامه‌های شهری مورد توجه می‌باشد (ماجدی، ۱۳۸۸: ۵۳). واژه‌های نوسازی و بهسازی عموماً به معنی تغییر محیط شهری به منظور ساماندهی مشکلات شهری در بافت‌های فرسوده است (Adams and Hastings, 2001). بنابراین برنامه‌ریزی در بافت‌های فرسوده شهری به دلیل محیط شکل یافته آنها در طول تاریخ با برنامه‌ریزی در اراضی خالی از انسان و فضای اشغال نشده متفاوت می‌باشد. و توجه به همین نکته، برنامه‌ریزی در بافت‌های فرسوده شهری را مشکل نموده است. بنابراین مهم‌ترین مسأله در برنامه‌ریزی این قسمت از شهرها، توجه به عامل انسانی (ساکنان، مالکان و مستأجران) و میزان مشارکت و سرمایه اجتماعی آنها در فرایند می‌باشد (رهنما، ۱۳۸۸: ۱۳-۱۲). هابرماس در نظریه خود شکل‌گیری حوزه عمومی و گفتمان خردمندانه را بستری مناسب برای افکار عمومی و مشارکت دانسته است (Habermas, 1989). براساس دستور کار ۲۱، یکی از پیش شرط‌های اساسی دستیابی به توسعه پایدار، مشارکت عمومی گسترده در تصمیم‌سازی است. مخصوصاً تصمیماتی که بطور مستقیم اجتماعی که شهروندان در آن زندگی و کار می‌کنند را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Mahjabeen & et al, 2008: 168). مشارکت عمومی که تعهد و راهنمایی مردم در فرایند برنامه‌ریزی را تضمین می‌کند، مهم‌ترین مقوله در فرایند توسعه و تحول شهرهای آینده می‌باشد (Amado & et al, 2009: 3). نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، از طریق تلاش‌های مشارکت‌جویانه شهرداری‌ها، مالکان بافت‌های فرسوده و سایر ذینفعان است (عندلیب، ۱۳۸۸: ۴۳). مشارکت شهروندان در بافت می‌تواند در تأمین منابع اقتصادی، کاهش هزینه خدمات، افزایش انسجام اجتماعی، کاهش آسیب‌ها و تنش‌های ناشی از زندگی شهری و رضایت شهروندان موثر باشد (دانشپور و هادیان، ۱۳۸۸: ۶۱).

امروزه موضوع سرمایه اجتماعی و مشارکت مردمی در طرح‌ها و برنامه‌های شهری، بسیار قابل توجه است و این موضوع در خصوص بافت‌های قدیمی و فرسوده که موضوع اصلی آن شناخت نیازهای ساکنان به منظور برنامه‌ریزی برای ادامه زندگی در بافت و احساس تعلق ساکنان به آن است، نسبت به پروژه‌های منفرد، از اهمیت بالاتری برخوردار است (حناچی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۳).

نوسازی شهری اساساً باید توسط مردم انجام شود و دستگاه‌های متولی باید هدایت‌کننده، برنامه‌ریز و سازمان‌دهنده باشند. محور اصلی نوسازی باید مبتنی بر مشارکت و حضور فعال مردم استوار باشد یکی از مسایل و مشکلات طرح‌های نوسازی بافت‌های فرسوده، مشارکت ناپذیری آنها و ناچیز انگاشتن نقش و جایگاه شهروندان و سرمایه اجتماعی در فرایند نوسازی است که باعث عدم تحقق طرح‌ها شده است. که در این پژوهش با توجه به مسئله مشارکت مردم در طرح‌های توسعه شهری به طور اعم و طرح‌های بهسازی و نوسازی به طور اخص در طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد به مطالعه آن پرداخته شده است. حال این سوال پیش می‌آید: آیا در طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد به سرمایه اجتماعی و مشارکت مردم توجه شده است.

۲. اهمیت و ضرورت موضوع

امروزه ضرورت توجه به سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در نوسازی بافت‌های فرسوده بر کسی پوشیده نیست و با توجه به سطوح وسیع بافت‌های فرسوده و قبول این که دولت و شهرداری به تنهایی توان تصدی و اجرای عملیات نوسازی بافت‌ها را ندارند، لازم است با اتخاذ تمهیداتی نسبت به جلب مشارکت موثر مردم در فرایند نوسازی این بافت‌ها اقدام گردد. تجربه کشورهای مختلف جهان در طرح‌های توسعه شهری نشان می‌دهد، اجرای طرح‌ها در گروه مشارکت مردم و نهادهای محلی است و تنها با جلب اعتماد عمومی، تشویق مردم در مراحل مختلف طرح و استفاده از مشاوره عمومی باعث می‌شود که طرح‌ها در مرحله اول تا حدود زیادی در تدوین قابلیت‌های اجرایی با موفقیت همگام باشند و در نهایت بتوانند با اتکاء بر داده‌های موثق، نیازها و پشتوانه مردم، موفقیت خود را تضمین کنند (دانشپور، هادیان، ۱۳۸۸: ۵۲).

۳. اهداف تحقیق

این تحقیق علاوه بر غنا بخشیدن به مطالعات موجود در زمینه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و توسعه شهری اهداف زیر را دنبال می‌کند:

- توجه به سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح‌های توسعه شهری



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- غنی سازی ادبیات و روش تحقیق در زمینه عوامل اجتماعی، سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در تهیه طرحهای بهسازی و نوسازی شهری

- دستیابی به یک بینش علمی و ارائه چهار چوب مناسب برای مدیریت یکپارچه و مشارکتی در بافت‌های فرسوده
- ارائه پیشنهادات و راهکارهایی در زمینه مدیریت و شهرسازی مشارکتی طرح‌ها در زمینه نوسازی بافت‌های فرسوده

۴. مروری بر ادبیات موضوع

مهم‌ترین و عظیم‌ترین سرمایه هر جامعه‌ای منابع انسانی آن جامعه است که برای بهره‌برداری از آن روش‌های خاصی وجود دارد. مشارکت‌جویی یکی از نیازمندی‌های روحی روانی و منشأ احترام به انسان است. مشارکت در زندگی جمعی حقی طبیعی قلمداد شده و در دهه‌های اخیر در مدیریت شهری مورد تأکید قرار گرفته است (موسایی و رضوی الهاشم، ۱۳۹۰: ۴). در جوامع پیشرفته، مشارکت مردم در برنامه‌های شهری نهادینه شده و حقوق و تکالیف مدیران شهری و شهروندان مشخص شده است (بشیریه، ۱۳۷۴: ۷). اما در ایران، آن‌جا که از مشارکت شهروندان سخن رانده می‌شود، مشارکت توده‌ای، فاقد نظم و انسجام، فقدان طبقه‌بندی نیازها و خواست‌ها در این زمینه نمود دارد و امری سمبلیک، شعاری و نمادین است (پیروز، ۱۳۷۱: ۶).

سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از ویژگی‌های خاص سازمان اجتماعی (همانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها) می‌داند که کارایی سازمان را از طریق تسهیل کنش‌های هماهنگ، ارتقاء می‌بخشد. سرمایه اجتماعی به طور کلی اشاره به ویژگی‌های سازمان اجتماعی مانند شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد دارد که هماهنگی و همکاری را برای سود متقابل تسهیل کرده و افزایش منافع حاصل از سرمایه‌گذاری در منابع فیزیکی و انسانی را به دنبال دارد.

مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظوری خاص می‌باشد در مورد معنای اصطلاحی آن بحث‌های فراوانی شده است ولی در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیر پذیری دانست (علوی تبار، ۱۳۷۹: ۲۵). مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است (غفاری و جمشیدزاده، ۱۳۹۰: ۱۶). که آنان را بر می‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی یاری دهند و در مسوولیت کار شریک شوند (همچنین از نظر برنامه توسعه سازمان ملل مشارکت به عنوان ابزاری است برای رشد آگاهی‌های اجتماعی و تشویق پیشگامی در فعالیت‌های محلی به نحوی که ساختار تصمیم‌گیری محلی باید مداخله بومیان در موضوعاتی که مستقیماً با زندگی آنها مرتب است را تشویق و تسهیل نماید (دارابی، ۱۳۸۴: ۶۱). در گزارش توسعه انسانی سال ۱۹۹۳ برنامه توسعه ملل متحد (UNPP) مشارکت چنین تعریف شده است. «مردم در فرآیندهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که زندگی آنها تحت تأثیر قرار می‌دهند درگیری نزدیک و بلاواسطه‌ای داشته باشند. این امر ممکن است کامل و مستقیم یا جزئی و غیر مستقیم باشد. نکته مهم اینست که مردم بر قدرت و تصمیم‌گیری دسترسی ماندگار و مستمری داشته باشند». رویکردهای مبتنی بر مشارکت در برنامه‌های مذکور عمدتاً بر پایه‌ی ایدئولوژی مشارکت شکل گرفته‌اند. طرح‌های ساماندهی بافت فرسوده در زمره طرح‌های تفصیلی ویژه‌ای است که می‌باید بر اساس اصول و مبانی حاکم در فرآیند طراحی شهری تهیه و اجرا گردد. مهمترین نیازها و ویژگی‌های اینگونه طرح‌ها، بررسی و تعیین دقیق حقوق مکتسب اقل‌محدوده و به تبع آن نیاز مبرم به تصمیم‌گیری با مردم برای تعیین سرنوشت آنهاست. اینکه تاچه حد می‌توان مردم را در برنامه ریزی و تهیه طرح‌ها مشارکت داد به ظرفیت مردم در تصمیم‌سازی درخصوص مسایل و مشکلات بافت مورد مطالعه بر می‌گردد. سه عامل؛ فرهنگ مردم، میزان فراهم بودن مقتضیات مدیریت مشارکتی و قوانین حاکم بر زندگی مردم توفیق مشارکت مردم موثرند (موسوی، ۱۳۸۵: ۳).

۵. روش پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی (پیمایشی) و از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری در این تحقیق، شامل کلیه سرپرستان خانوار در محله فیض آباد که تعداد آنها براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ برابر ۱۳۹۳ نفر می‌باشد براساس فرمول کوکران، حجم نمونه سرپرستان خانوار برابر ۲۶۲ در نظر گرفته شده است. همچنین روش نمونه‌گیری به صورت روش منظم یا سیستماتیک می‌باشد. از آنجائی که رایج‌ترین وسیله جمع‌آوری اطلاعات در پژوهش‌های همبستگی،



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

پرسشنامه می باشد، لذا در پژوهش حاضر نیز که از نوع همبستگی است برای جمع آوری اطلاعات در ارتباط با متغیرهای اصلی پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. روایی محتوایی و صوری پرسشنامه های پژوهش، علاوه بر نظرات اساتید محترم راهنما و مشاور و سایر افراد صاحب نظر از جدیدترین مقالات و نظریه های علمی موجود در زمینه های مذکور بهره گرفته شد که همگی روایی پرسشنامه ها را مورد تأیید قرار دادند. در این پژوهش، محقق جهت سنجش پایایی پرسشنامه های خویش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده نموده است.

- جهت سنجش میزان سرمایه اجتماعی با شاخص های (اعتماد عمومی، اعتماد نهادی، مشارکت رسمی، مشارکت غیررسمی (مذهبی)، مشارکت غیره رسمی (همیارانه)، آگاهی، انسجام اجتماعی)
 - سنجش شاخص های طرح مشارکتی (قانونمندی، مسئولیت پذیری، شفافیت، کارائی و اثر بخشی، سازمان های غیردولتی^۱ و سازمان های محله محور^۲).
 - سنجش الگوهای مشارکت (مشارکت فکری و ذهنی، مشارکت مالی، مشارکت فیزیکی، مشارکت ابزاری)
 - مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح (خود انگیزخته - تعاملی (کنشی) - عملکردی - مشارکت بخاطر انگیزه های مادی - اطلاعات دهی و مشورت کردن - مشارکت انفعالی - صورتی فریبانه).
- ارنشتاین مشارکت را در هشت سطح مطرح کرده است: که از قدرت شهروندان تا محرومیت از مشارکت می باشد (Arnstein, 1969: 220).

مروتی،

۱۳۹۰، ۲۰۶

زردبان مشارکت ارنشتاین

8. Citizen Control کنترل شهروندی	Citizen power (کنترل، قدرت) درجات قدرت شهروندی
7. Delegated Power عمده قدرت در دست شهروندان (شوراها، قدرت در نهادها)	
6. Partnership چانه زنی و رسیدن به توافق بین قدرتمندان.	
5. Placation مشاوره دادن بی قدرتان	Tokenism (مشارکت صوری) درجات پذیرش گروهی اندک
4. Consultation شنیدن نظرات بی قدرتان	
3. Informing اطلاع دهی	
2. Therapy درمان	Non-participation (عدم مشارکت)
1. Manipulation اغوا کردن، تقلب	

جدول ۱. نتایج تحلیل پایایی سنجه های پرسشنامه

ردیف	نام متغیر	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
۱	سرمایه اجتماعی	۷	۰/۸۴
۲	مشارکت	۷	۰/۷۹
۳	طرح مشارکتی	۵	۰/۷۱
۴	مشارکت در طرح	۷	۰/۷۶

¹ Non Governmental organizations

² Community Based organizations



ماهنامه علم، تخصص، دانا شهر



شکل شماره ۱. مدل تحلیلی پژوهش

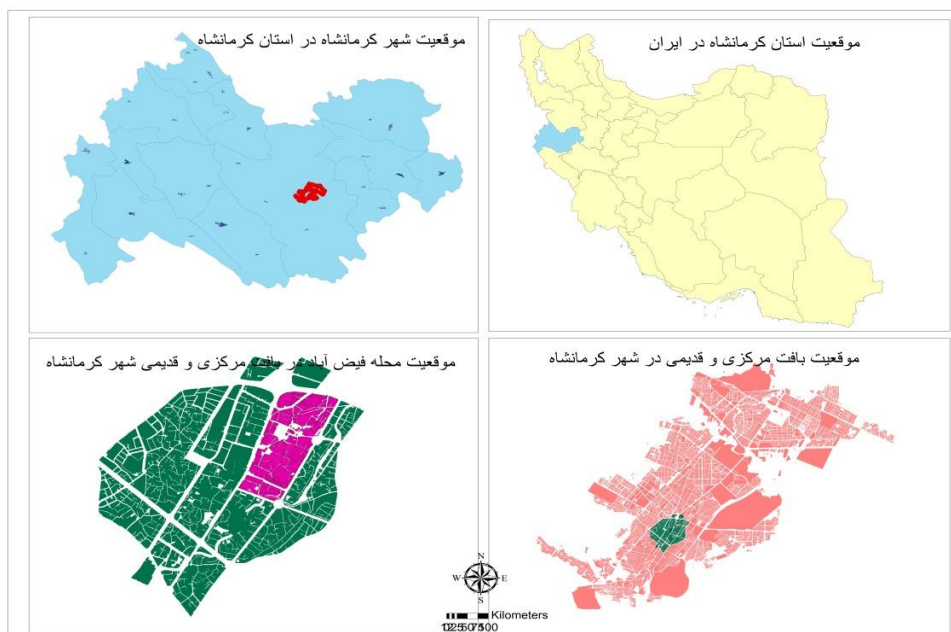
۶. محدوده مورد مطالعه

محله فیض آباد در بافت قدیم و فرسوده شهر کرمانشاه واقع شده است که در بخش مرکزی شهر (CBD) شهر قرار دارد ولی به لحاظ بافت تاریخی و قدمت آن با مشکلات و ناپایداری‌هایی از جمله فرسودگی کالبدی و عدم استحکام بناهای موجود در مقابل زلزله، عدم انطباق کالبدی بافت قدیم با نیازهای امروز، عدم تناسب فرهنگی

اجتماعی بافت، چشم انداز زشت و ... دست به گریبان است. محله فیض آباد در تقسیمات شهری کرمانشاه، در بخش مرکزی شهردر منطقه ۳، و در پاره شهر مرکزی شهر واقع شده است. محله فیض آباد یکی از قدیمی‌ترین محلات شهر کرمانشاه است که محدوده‌ای به مساحت ۳۵۹۱۹۰ مترمربع (قریب به ۱۳٪ بافت قدیم و تاریخی ۲۸۵ هکتار شهر کرمانشاه) را در بر گرفته است و جمعیت نزدیک به ۴۵۲۰ نفر را داراست. در سال ۱۳۷۵ مطالعات عمومی طرح بهسازی بافت قدیم کرمانشاه با مساحت ۲۸۳ هکتار آغاز شد و همزمان با آن مطالعات ساماندهی بخشی از بافت با عنوان «بافت مسئله دار» و «طرح بهسازی محله فیض آباد» به عنوان اولین طرح در این راستا مورد توجه قرار گرفت. مطالعات مشاور طرح و آمایش نیز محله فیض آباد را برای مداخله در اولویت قرار داد و از سال ۱۳۷۷ که اجرای طرح بهسازی فیض آباد آغاز شد فرایند تملک املاک با مدیریت متمرکز و بولدزوری به سوی اهداف طرح هدایت گردید. مطالعات توسط مهندسان مشاور طرح و آمایش در سال ۱۳۷۵ آغاز شد با مشخص شدن اهداف اصلی آن به وسیله شرکت عمران و بهسازی شهر کرمانشاه در سال ۱۳۸۳ وارد مرحله جدی تر گشت و اجرای طرح با انتخاب شرکت مسکن سازان استان کرمانشاه به عنوان مجری طرح در محله فیض آباد شروع شد. که در سال ۱۳۸۶ مهندسان مشاور تدبیر شهر در «طرح ساماندهی و احیای بافت مرکزی شهر کرمانشاه»

و با اولویت مداخله در محله فیض آباد را تدوین نموده‌اند.

شکل ۲. موقعیت محله فیض آباد در بافت قدیم و شهر کرمانشاه



۷. بررسی و تفسیر یافته های پژوهش

۷-۱. زمینه های مشارکت سرپرستان خانوار

۱-۷. زمینه های مشارکت سرپرستان خانوار

مشارکت سرپرستان خانوار

مشارکت در تمام مراحل در اولویت اول، عقب نشینی جهت تعریض معبر در اولویت



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

دوم، مشارکت فکری در اولویت سوم، مشارکت فیزیکی در اولویت چهارم، تجمیع ملک در اولویت پنجم، مشارکت اجرایی در اولویت ششم، مشارکت ابزاری در اولویت هفتم و مشارکت مالی که در اولویت هشتم یا آخر قرار گرفته است که نشاننده اولویت های زمینه‌ای مشارکت سرپرستان خانوار در طرح می‌باشد.

۷-۲. تأثیرگذارترین عامل مشارکت سرپرستان خانوار در طرح

آگاهی، آموزش و اطلاع رسانی مردم از اهداف طرح از طریق (نشریات محلی، بروشورها، پوسترها و جلسات پرسش و پاسخ با مردم و ...) در اولویت اول، ایجاد دفتر نوسازی محله در اولویت دوم، بسترسازی و وجود نهادهای مردمی، NGO, CBO در اولویت سوم، پاسخگویی مدیران شهری در اولویت چهارم، تشویق و انگیزش در اولویت پنجم، نظرخواهی از مردم در اولویت ششم، جلب اعتماد مردم از سوی نهادهای مداخله گر در اولویت هفتم و دادن پادش‌های مادی که در اولویت هشتم یا آخر قرار گرفته است که نشاننده اولویت های تأثیرگذارترین عامل مشارکت سرپرستان خانوار در طرح می‌باشد.

۷-۳. بررسی عوامل طرح نوسازی بافت فرسوده محله فیض آباد

عدم در نظر گرفتن مشارکت از سوی نهادهای مداخله گر در طرح ها باعث عدم نوسازی محله در اولویت اول، عدم وجود نهادهای مردمی NGO, CBO در اولویت دوم، طولانی شدن طرح و عدم دستیابی به اهداف طرح در اولویت سوم، عدم آگاهی و اطلاع رسانی دقیق در مورد فرآیند و جزئیات طرح از سوی مسئولین در اولویت چهارم، عدم درک اهداف طرح از سوی مردم در اولویت پنجم، بی تفاوتی مسئولین نسبت به مشارکت دادن مردم در اولویت ششم، اجرای طرح نوسازی بافت، متناسب با خواست مردم در اولویت هفتم، عدم درک نیازهای مردم از سوی مسئولین در اولویت هشتم، در اجرای طرح، به سوالات و خواسته های شما در خصوص طرح و اهداف آن پاسخ داده شده است در اولویت نهم، بی تفاوتی مردم نسبت به مشارکت داشتن در طرح در اولویت دهم، طرح نوسازی بافت فرسوده محله از سوی نهادهای مداخله گر به نوسازی محله شما دست یافته است در اولویت یازدهم، در جریان فرایند تهیه و اجرای طرح نوسازی در اولویت دوازدهم، در طول اجرای طرح از مردم نظرخواهی شده است در اولویت سیزدهم و در طرح نوسازی بافت فرسوده محله فیض آباد مشارکت شما را بعنوان یک شهروند در اولویت چهاردهم یا آخر قرار گرفته شده است که نشاننده اولویت های بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در طرح نوسازی بافت فرسوده محله فیض آباد می‌باشد.

۸. سرمایه اجتماعی و مشارکت در طرح

در جدول (۶) نتایج آزمون t برای مجموع شاخص های مورد استفاده نمایش داده شده است. همانگونه که در این جدول نشان داده شده، میانگین شاخص های در نظر گرفته برای طرح در سطح پایین تری از میانگین قرار گرفته است که نشاننده این ادعا می‌باشد که در طرح سرمایه اجتماعی و مشارکت مردم در نظر گرفته نشده است.

جدول ۵. آماره های پراکندگی سرمایه اجتماعی و مشارکت در طرح

متغیر	گویه	انحراف معیار	واریانس	چولگی	دامنه تغییرات	مینیمم	ماکزیمم
سرمایه اجتماعی	۷	۱/۲۴	۴/۷۸	۰/۷۵۹	۲۸	۷	۳۵
مشارکت	۷	۱/۱۲	۶/۵۵	۰/۵۹۸	۲۸	۷	۳۵
طرح مشارکتی	۵	۰/۹۴	۳/۹۶	۰/۸۷۴	۲۰	۵	۲۵
مشارکت در طرح	۷	۲/۹۶	۴/۳۳	۰/۵۸۹	۲۸	۷	۳۵

جدول ۶. نتایج آزمون t تک نمونه ای برای سرمایه اجتماعی و مشارکت در طرح

مقدار آزمون = ۳	
-----------------	--



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری	میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون
مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح	۲۶۲	۱/۹۳	۰/۶۳	۳/۶۲	۲۶۱	۰/۰۰۱	-۱/۰۷
سرمایه اجتماعی	۲۶۲	۲/۷۹	۰/۷۰	۳/۳۷	۲۶۱	۰/۰۰۱	-۰/۲۱
طرح مشارکتی	۲۶۲	۱/۷۴	۰/۵۸	۹/۸۴	۲۶۱	۰/۰۰۱	-۱/۲۶
الگوهای مشارکت	۲۶۲	۲/۶۳	۰/۴۸	۱۴/۱۸	۲۶۱	۰/۰۰۱	-۰/۳۳

در این پژوهش با توجه به مقیاس های اندازه گیری متغیرها، برای فرضیات همبستگی، با توجه به دلیل اینکه در این جدول سطح سنجش به صورت رتبه ای بوده، از آزمون پیرسون استفاده شده است.

جدول ۷: ضریب همبستگی بین متغیرهای سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح

مشارکت در طرح	متغیرهای مستقل	
	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری (sig)
مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح	۰/۶۱۹**	sig= 0.000
سرمایه اجتماعی	۰/۶۷۳**	sig= 0.000
طرح مشارکتی	۰/۸۳۵**	sig= 0.000
الگوهای مشارکت	۰/۷۱۷**	sig= 0.000

**در سطح ۰/۰۱ معنی دار است

با توجه به اینکه سطح معناداری محاسبه شده (sig= 0.000) از سطح معناداری مورد نظر (a=0.01) کمتر و در سطح ۰/۹۹ معنادار است، و شدت همبستگی بین متغیرها به ترتیب، (۰/۶۱۹)، (۰/۶۷۳)، (۰/۸۳۵) و (۰/۷۱۷) بوده که در سطح معناداری خیلی بالا این فرضیه تأیید می شود. به عبارتی، هر چه میزان مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح، سرمایه اجتماعی، طرح مشارکتی، الگوهای مشارکت بیشتر باشد، میزان مشارکت و سرمایه اجتماعی آنها به همان اندازه بالاتر است. در پایان به منظور بررسی رابطه بین این متغیرها با طرح از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. جدول شماره (۸) نشان می دهد که بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد رابطه وجود دارد.

جدول (۸) ضرایب تعیین متغیرهای سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح

مدل	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R ²	ضریب تعیین تعدیل شده R ²	F	سطح معنی داری (sig)
۱	۰/۸۶۷	۰/۷۸۹	۰/۷۵۱	۱۰۵/۳۶۵	۰/۰۰۱

جدول (۹) رگرسیون چندگانه متغیرهای سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان در طرح



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

Sig	T	Beta	B	
-	۱۳/۷۱۱	-	۷۴/۵۲	ضریب ثابت
۰/۰۰۱	۹/۲۵۱	۰/۶۶۱	۰/۵۲۲	مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح
۰/۰۰۱	۸/۰۶۷	۰/۲۸۶	۰/۴۳۴	سرمایه اجتماعی
۰/۰۰۱	۷/۶۶۶	۰/۵۷۴	۰/۶۸۴	طرح مشارکتی
۰/۰۰۱	۴/۴۱۴	۰/۲۵۸	۰/۳۸۲	الگوهای مشارکت

با توجه به نتایج جدول (۹) معادله خطی حاصل از تحلیل رگرسیون به شکل زیر می باشد.

$$Y = 74/52 + 0/522 X_1 + 0/434 X_2 + 0/684 X_3 + 0/382 X_4$$

هدف از تحلیل رگرسیونی، مشخص نمودن سهم و تأثیر متغیرهای عمده تحقیق در تبیین و پیش بینی تغییرات متغیر وابسته (طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد) است. نتایج به دست آمده بیانگر این است که متغیرهای مستقل به طور هم زمان بر عدم اجرای طرح تأثیر می گذارند. ضریب همبستگی چندگانه میزان موافق $R = 0/789$ و ضریب تعیین تعدیل یافته $R^2 = 0/751$ نشان می دهد که ۷۵/۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته، به وسیله متغیرهای مستقل مطرح شده تفسیر می شود. عمده ترین متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر طرح به ترتیب اولویت، عبارتند از طرح مشارکتی، مشارکت مردم از نظر جایگاه در طرح، سرمایه اجتماعی و الگوهای مشارکت می باشد.

۹. نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان دهنده این است که در طرح، سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی) و مشارکت ساکنین در نظر گرفته نشده است که نتیجه آن بی اعتمادی، عدم رضایتمندی، عدم نظر گرفتن مشارکت مردم توسط نهادهای مداخله گر با سیاست های متمرکز و غیر مشارکتی که به نوسازی بافت دست نیافته است. با توجه به نتایج پژوهش سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان، ضامن تحقق طرح های نوسازی و بهسازی بافت فرسوده می باشد. در رابطه با نوسازی بافت های فرسوده، سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان سهم بسزایی را در فرآیند توسعه این بافت ها دارا می باشد. یکی از مسایل و مشکلات طرح های نوسازی بافت های فرسوده، مشارکت ناپذیری آنها و ناچیز انگاشتن نقش و جایگاه سرمایه اجتماعی در فرآیند نوسازی است که باعث عدم تحقق طرح ها شده است. فرایند مشارکت شهری و سرمایه اجتماعی در طرح بهسازی و نوسازی محله فیض آباد وجود نداشته است که طرح بصورت خرید املاک و تملک اجباری آنها از مالکین و اخراج آنها از بافت بدون در نظر گرفتن ساکنین به عنوان سرمایه اجتماعی بوده است. نهادهای مداخله گر در بافت نظیر شرکت مسکن سازان غرب، سازمان عمران و بهسازی شهری، شهرداری، مسکن و شهرسازی و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری نتوانسته اند مشارکت شهروندان و سرمایه اجتماعی را جلب نمایند و دورنمای روشنی در این زمینه وجود ندارد. با توجه به موارد فوق اقدامات زیر جهت افزایش مشارکت ساکنین و سرمایه اجتماعی در طرح های نوسازی بافت های فرسوده شهری موثر می باشد: مردم محوری و فراهم نمودن بستر مشارکت، نهادینه سازی (پویایی و پایایی)، اطمینان بخشی (اعتمادسازی)، شفاف سازی زمینه های جلب مشارکت، مشارکت برانگیزی و عمل جهادی. در نهایت پیشنهاد می شود که در طرح های توسعه شهری باید به عوامل اجتماعی طرح (سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان) برای دستیابی به اهداف طرح ها از جمله طرح های بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده توجه ویژه ای شود.



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۱۰. منابع

۱. احمدی، حسن، شهبایی، منیرالسادات، ۱۳۸۷، مشارکت محلی، ضامن بهسازی پایدار بافت های فرسوده (بررسی تجربه محله سیروس تهران)، همایش ملی بافت های فرسوده شهری اهواز
۲. پیروز، پویا، ۱۳۷۱، موانع توسعه ایران: عوامل تاریخی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۶۰-۴۹
۳. حناچی، پیروز؛ حامد کامل نیا، محمدحسن خادم زاده، حمیدرضا شایان، جواد مهدی نژاد (۱۳۸۶)، بررسی تطبیقی تجارب مرمت شهری در ایران و جهان با نگاهی ویژه به بافت تاریخی شهر یزد، انتشارات سبحان نور، پایگاه میراث فرهنگی یزد
۴. دارابی، حسن، ۱۳۸۴، تبیین سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در پرتو مشارکت مردمی: سکونتگاه‌های روستایی ناحیه کاشان، رساله دکتری، علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس
۵. دانشپور، سید عبدالهادی، هادیان، اکرم، ۱۳۸۸، بررسی نقش مشارکت شهروندان در اجرای طرح های نوسازی بافت های فرسوده شهری، شماره ۲، فصلنامه مدیریت شهری
۶. رفیعیان، مجتبی و سرداری، محمد رضا؛ پولادی، رها، ۱۳۸۷، معرفی و کاربرد آن در پایدارسازی منابع مالی شهرداری ها، رویکرد WTP، اولین همایش مدیریت مالیه شهرداری ها، تهران
۷. رهنما، محمد رحیم، ۱۳۸۸، برنامه ریزی مناطق مرکزی شهرها، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسی
۸. سازمان مسکن و شهرسازی، ۱۳۷۹، طرح نوسازی و بهسازی بافت قدیم شهر کرمانشاه (محله فیض آباد)، مهندسان مشاور طرح و آمایش
۹. شریفیان ثانی، مریم، ۱۳۸۰، مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری. شماره ۸؛ سال دوم
۱۰. علوی تبار، علیرضا، ۱۳۷۹، الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (جلد اول)، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور؛ تهران
۱۱. ماجدی، حمید، ۱۳۸۸، تعریف مشارکت و مفهوم مشارکت شهروندان؛ شهرسازی مشارکتی ضرورت اجتناب ناپذیر دنیای امروز، فصلنامه سازمان نظام مهندسی قزوین، شماره ۲۹، صص ۵۳-۶۳
۱۲. مروتی، نادر، ۱۳۹۰، بررسی عوامل اجتماعی موثر بر تمایل ساکنان بافتهای فرسوده به نوسازی (محله امام زاده عبدالله تهران)، فصلنامه برنامه ریزی و رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۱۰، ۲۱۸-۲۰۱
۱۳. موسایی، میثم و رضوی الهاشم، بهزاد، ۱۳۹۰، بررسی (SWOT) مشارکت شهروندان در امور شهری، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۱، ۱۵۲-۱۲۳
۱۴. موسوی، حمیدرضا، ۱۳۸۵، ضرورت بکارگیری الگوی فرآیند طراحی شهری با تمرکز بر مشارکت مردم در برنامه ریزی و طراحی بافتهای فرسوده و ناکارآمد شهری، دومین همایش ساخت و ساز در پایتخت، دانشگاه تهران
۱۵. مهندسان مشاور تدبیر شهر، ۱۳۸۷، ساماندهی و بهسازی بافت مرکزی شهر کرمانشاه، سازمان بهسازی ونوسازی شهر کرمانشاه
۱۶. مهندسان مشاور طرح و آمایش، ۱۳۷۶، طرح بهسازی و نوسازی بافت مرکزی شهر کرمانشاه (فیض آباد)

17. Adams, D., & Hastings, E. M. (2001), **Urban renewal in Hong Kong: Transition from Development Corporation to renewal authority.** Land Use Policy, 18(3), 245-258.

18. Amado, M.P. Santos, C. V. Moura, E. B. & Silva, V.G. 2009. **Public Participation in Sustainable Urban Planning** World Academy of Science, Engineering and Technology ,no.53, pp597-603



ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر



19. Arnstein, SR (1969), **A ladder of citizen participation**, journal of the American Institute of Planners 35, 216-224
20. Habermas, J. (1989). **Citizenship and National Identity**: some Reflections on the future of Europe. B.S. Turner and P. H. Hamilton, ed, *Citizenship critical concepts*, London: Routledge.
21. Mahjabeen, Z., Shrestha, K. K. & Dee, J. A. (2008). **Rethinking community participation in Urban Planning**: The Role of Disadvantaged Groups in Sydney Metropolitan Strategy Proceedings of 32nd ANZRS AI Conference, Nov-Dec, pp. 167-185.